

PROTESTÁNS ÉS KATOLIKUS ELIT A SZÉKELYFÖLDÖN¹

PROTESTANT AND CATHOLIC ELITES IN SZEKLERLAND

Balogh Judit

Dr. Habil. Eszterházy Károly Katolikus Egyetem

ÖSSZEFOGLALÁS

A tanulmány a kora újkori Erdélyi Fejedelemségen belül a székely társadalom elit-jének a felekezeti csoportjait vizsgálja. A konfesszionalizáció korában a Székelyföld kivételesen multikonfesszionális terület volt, itt maradt meg a legnagyobb számban a katolikusság is. A 16. században és a 17. század elején azonban inkább a protestáns székelyföldi nemesek tudtak jelentős hatalmat kiépíteni. A 17. század húszas, harmincas éveitől a háromszéki és csíki katolikus családok is elkezdtek kiemelkedni és a református fejedelmek korában is igyekeztek létrehozni egy szorosan együttműködő katolikus elitcsoportot. Velük szemben megjelentek befolyásos református nemesek, ám ők éppen a református felekezet állami támogatása miatt nem kényszerültek egy elitcsoport létrehozására. A tanulmány ennek a két felekezetnek a küzdelmét mutatja be a 17. század második felére koncentrálva.

ABSTRACT

The study examines the denominational groups within the elite of Szekler society in the early modern Principality of Transylvania. At the time of confessionalisation, Szeklerland was an exceptionally multi-denominational region, with the largest number of Catholics remaining here. In the 16th and early 17th centuries, however, it was the Protestant nobles of Szeklerland who were able to establish significant power. From the twenties and thirties of the 17th century, the Catholic families of Háromszék and Csík began to gain ground and, even in the era of the Reformed princes, they were trying to establish a closely cooperating elite group of Catholics. As an opposition, influential Reformed nobles emerged, but for them, it was not an imperative to form an elite group precisely because of the state support for the Reformed denomination. This study presents the struggle between these two denominations, focusing on the second half of the 17th century.

Kulcsszavak: elit, elitváltás, székelység, nemesség, Erdély

Keywords: elite, change of elite, Szeklerland, nobility, Transylvania

Az Erdélyi Fejedelemség fennállásának másfélszáz éve alatt a székelységen belül teljes elitváltás történt.²

¹ A tanulmány a Reformáció Emlékbizottság REB-16-1-KUTATAS-0017 pályázata támogatásával készült.

² *Balogh Judit: Székelyföldi karrierrek.* Bp. 2011.

Az 1562-ben elveszített kollektív nemesség nemcsak káoszt és egzisztenciális bizonytalanságot teremtett, ahogyan azt a székely történelem korábbi megírói állították Szádeczky-Kardoss Lajostól³ kezdve Egyed Ákoson⁴ át Demény Lajosig⁵, hanem katalizátora is lett a társadalmi mobilitásnak és lehetőséget adott a felemelkedésre azok számára, akik képesek voltak megragadni ezt.

Így, ezt a társadalmi átrendeződést kihasználva, minden addiginál nagyobb hatalomkoncentrációt és birtokkomplexumot tudott létrehozni néhány család, akik sajátos módon mind egyetlen székben, Udvarhelyszéken voltak birtokosok. A birtokolt jobbágyság száma, a birtokok mérete és a politikai hatalom tekintetében is egyértelműen a székelyföldi átlag fölé kerültek a homoródszentpáli Kornisok, a derzsi Petkiek, valamint a hozzájuk kötődő családok, a vargyasi Danielek, később a Gerébek, és az Ugronok. A többi szék vezető családjainak hatalma mind mélyen alatta maradt ezen családokénak.

Ezek a családok nemcsak a birtokaik elhelyezkedését tekintve voltak közel egymáshoz, hanem felekezetüket tekintve is. Horn Ildikó kutatásai is azt mutatták,⁶ hogy a 16. század végén egy erős unitárius elit jött létre Erdélyben, akik ügyesen hozták helyzetbe egymást, beletartoztak egymás kapcsolati hálózatába, és csoporttudatuk magas állami pozíciókhoz jutatta a csoportba tartozókat.

Az ekkor felemelkedő székelyföldi elit minden igazán jelentős családja unitárius volt ekkoriban, a körük szerveződött kliensi körben sem voltak jelen katolikusok, a 17. század elején azonban megjelentek közöttük reformátusok, illetve több család egy–egy ága lett reformátussá, esetleg szombatossá vagy radikális unitáriussá, mint Péchy Simon vagy a Balássyak, Danielek és az Ugronok.

Ez az elit, aminek a tagjai olyan befolyással rendelkeztek a Székelyföldön, hogy rövid idő alatt képesek voltak a székelység egészét Bocskai István mellé állítani, a tizenöt éves háború harcaiban felmorzsolódott vagy néhány család kihalt, a megmaradtakat pedig Báthory Gábor igyekezett még erőteljesebben háttérbe szorítani.

Az új összetételű székelyföldi elit felépítésének kezdete Bethlen Gábor nevéhez kötődik, aki, noha még támaszkodott a megmaradt udvarhelyszéki elitre is, elkezdett megszervezni egy új vezető réteget, akik háromszéki és csíki családok közül kerültek ki.

³ Szádeczky-Kardoss Lajos: A székely nemzet története és alkotmánya. Bp. 1927.

⁴ Egyed Ákos: A székely hadkötelezettség és hadszervezet, különös tekintettel a XVI. századra. In: Székely felkelés 1595–1596. Bukarest. 1979. 53–58.

⁵ Demény Lajos: Az 1562. évi felkelés. In: Székely felkelés 1595–1596. Bukarest. 1979. 63–70.

⁶ Horn Ildikó: Az unitárius elit stratégiái (1575–1603). Keresztény Magvető 1999/1–2. 28–34.

Ez az elit II. Rákóczi György uralma idején már jelentős hatalomra tett szert, amit Apafi Mihály fejedelemsége alatt tovább épített.

Közük tartozott például a katolikusból reformátussá lett Béli család. A család legmagasabbra jutott tagja, Béli Pál 26–27 évesen vette feleségül a nem székely, református bikali Vitéz György Zsuzsanna nevű leányát.⁷ Az „öreg” Rákóczi György halálát követően a fiával is jó viszonyt ápoló Béli 1653-tól már a fejedelem főasztalnoka lett, 1654-ben pedig Háromszék főkirálybírójának nevezték ki.⁸ Főkirálybírói tisztségében azt az unitáriusból reformátussá lett vargyasi Daniel Jánost követte,⁹ aki Bethlen Gábor alatt szerezte egészen kivételesnek számító műveltségét¹⁰ és már az ő fejedelemsége alatt diplomáciai szolgálatba lépett. I. Rákóczi György idején folyamatosan diplomataként szolgált. Mivel a Daniel család Bardóc fiúszék ura volt, már a 16. század végétől szívesen terjeszkedtek át a háromszéki területekre, időnként a háromszéki főtisztségek megszerzésének a szándékával. Daniel János, mint fiatalabb testvér, a birtokokat tekintve megosztott a bátyjával, Daniel Ferencsel,¹¹ aki a vargyasi birtokok ura maradt és Udvarhelyszéken töltött be széki főtisztséget, 1653 és 1660 között ugyanis a szék főkirálybírája volt.¹²

Háromszék első számú főtisztségét, a főkapitányságot a református zabolai Basa Tamás, egy olyan család tagja töltötte be, amelyik folyamatosan kitörni kívánt a háromszéki legbefolyásosabb birtokoscsalád, a szintén zabolai katolikus Mikesek árnyékából.

Bár a Basák előneve II. Rákóczi György idején már „zabolai” volt, a család valójában Gelenczéről származott, de már a 16. századtól rivalizált a zabolai Mikesekkel. Basta 1602-es lustrája alkalmával hiányoztak az összeírásból, nem esküdtek a császár hűségére,¹³ a 17. század folyamán azonban folyamatosan jelen voltak a szék életében. Basa Péter Tamás nevű fia a szintén ősiként számon tartott Kálnoky családból választott magának feleséget, Kálnoky Bálint Druzsina nevű leányát. A házasságból született négy fiú közül István 1610-ben belekeveredett a Báthory

⁷ Bikali Vitéz György, Zsuzsanna apja 1653-ban tagja volt az Approbata Constitutiones kodifikációs bizottságának. EOE. XI. 72., *Sebestyén Kálmán*: Magyarbikal története. 1996. 1–11.

⁸ *Lázár Miklós*: Székely főtisztek 1562-től fogva 1711-ig. (kézirat) Kolozsvári Egyetemi Könyvtár ms. 371.

⁹ *Balogh J.* 2011. i. m. 55.

¹⁰ Daniel János az odera-frankfurti egyetem mellett Leydenben is tanult, számos nyelvet megtanult, németül, latinul és olaszul is kiválóan beszélt. *Kelemen L.*: Újabb adattár a vargyasi Daniel család történetéhez. 1913. 18–22. *Szabó Miklós* – *Tonk Sándor*: Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban. 1521–1700. Szeged. 1992. 113.

¹¹ *Kelemen L.* 1913. i. m. 35.

¹² MOL F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii, XII. 20.

¹³ Szokl. Új. sorozat. IV. 73.

Gábor ellen szervezett összeesküvésbe, amiért még ugyanazon év március 25-én a beszercebányai országgyűlésen fej- és jószágvesztésre ítélték.¹⁴ A lázadó kedvű székely nemest végül Bethlen Gábor akasztatta fel.¹⁵ Péter nevű testvére az 1614. évi lustrajegyzék tanúsága szerint nemcsak lázadó és izgága volt, de ambiciózus birtokgyűjtő és hatalmaskodó jobbágyszerző is. Már Zabolán írták össze az egész Háromszék legjelentősebb jobbágytartójaként, aki nyolc településen összesen 132 jobbágyot birtokolt, amivel sikerült maga mögé utasítania a 94 jobbágyot birtokló Mikes Benedeket.¹⁶ A családból mégsem ő emelkedett a legmagasabbra, hanem a még testvéreinél is erősebb egyéniségként, a vidéken élet és halál uraként ismert Basa II. Tamás. Alakja mesékbe és mondákba is belekerült, egészen a valóságtól elrugaskodott történetek is megőrizték az emlékét.¹⁷ Ezek egy igazi helyi „kiskirályként” festették le Basát, aki nem nagyon tűrt meg maga felett senkit. Karrierje annak ellenére is magasra ívelt, hogy több ízben volt panasz a viselkedésére. A pályája a 30-as években kezdődött, amikor 1636-ban I. Rákóczi György Lupul vajdához küldte követségbe.¹⁸ Ez bizonyosan nem volt véletlen, a bibliai örálló fejedelemlént emlegetett öreg Rákóczi György ugyanis fontosnak tartotta, hogy elsősorban református nemeseket alkalmazzon a diplomáciában és a katonai vezetésben. Még ugyanebben az évben újabb megbízatást kapott, a fejedelembékebiztosa volt a Zaránd megyei Jenőnél, ahol Rákóczi egyezséget kötött a budai pasával. Az egy éven belüli két megbízatás azt sejteti, hogy Basa Tamásnak ezekben az években sikerült utat találnia az udvarhoz. Feltételezhető, hogy ez a közeledés összefüggésben állt a Mikes fiúk elítélésével. A két család közötti rivalizálást néhány évre eldöntötte az, hogy a Mikesek nótáztatott birtokai közül Basának is sikerült megszerezni néhányat. 1639. június másodikán a kézdiszéki Dálnokon malmot szerzett a Feketeügy nevű folyón.¹⁹

A Mikesek visszaszorítása azért is felelhetett meg a fejedelembel politikai szándékainak, mert éppen ebben az évtizedben döntött a református egyháznak a korábbinál erőteljesebb támogatása mellett a többi felekezet rovására. Basának a kálvini irány iránti harcos elkötelezettségét mutatja,

¹⁴ EOE VI. 201.

¹⁵ *Horn Ildikó*: Tündérország útvesztői. Budapest. 2005. 252–253., *Orbán Balázs*: Székelyföld leírása III. Pest, 1869. 138–146. *Pálmay József*: Háromszék vármegye nemes családjai. Sepsiszentgyörgy, é. n. *Gudenus János József*: A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája II. Budapest. 1993. 321–326.

¹⁶ *Balogh Judit*: A székely nemesség kialakulásának folyamata a 17. század első felében. (Erdélyi Tudományos Füzetek 254.) Kolozsvár. 2005. 180–181.

¹⁷ *Orbán B.* i. m. 140.

¹⁸ U. o. 138–146. *Pálmay József*: Háromszék vármegye nemes családjai. Sepsiszentgyörgy, é. n. *Gudenus János József*: A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája II. Budapest. 1993. 321–326.

¹⁹ MOL F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii, 22. 133.

hogy Zabolán, ahol a 15. század végéig nem gyökeresedtek meg a reformáció tanai, a 17. század elejétől már az egész települést reformátusnak említették.²⁰ Lehetséges tehát, hogy az a Basa Tamás, aki 1644-ben új harangot öntetett a zabolai református templomnak, a gyülekezetet pedig folyamatosan támogatta, még 1666-ban is tornyot építtetett a templomhoz,²¹ részt vett a kálvini reformáció akár erőszakos terjesztésében is. A katolikus Mikesek településén a katolicizmus ilyen mértékű visszaszorulása legalábbis erre enged következtetni. A faluban szolgált művelt református lelkészek és az innen peregrinációra indult diákok egészen kivételesen nagy száma azt sugallja, hogy Basa bőkezű támogatója volt egyházának.

I. Rákóczi György így Háromszéken szövetségésének tudhatta Basa Tamást, akit ezért 1642-ben a fejedelem támogatásával megválasztottak Háromszék főkirálybírójának.²² Bár a szakirodalom egy része már ekkortól széki főkapitánynak nevezi, valószínűbb, hogy a főkapitányságot csak leghamarabb 1650-ben, esetleg 1653-ban nyerte el. A háromszéki befohlása így is jelentős volt.

1644-ben a fejedelemmel tartott a hadjáratában, ahol összekülönbözött a fiatal II. Rákóczi Györggyel, aki ezért megintette őt.²³ Apja azonban hasznosnak ítéltette a székely nemes szolgálatait, mert már 1645-ben Konstantinápolyban járt portai követségben.²⁴ 1649 novemberében újabb birtokokat is szerzett, Teleken, Kovásznán, Páván, valamint Zabolán, és újabb malomhoz is jutott ekkor.²⁵

Először széki főkapitány lett, majd 1653-ban a fejedelmi tanács tagjai közé is bekerült.²⁶ Rákóczi Kézdiszékben meg is adományozta Basát, hogy erősítse széken belüli súlyát.²⁷ Az 1653. évi, valamint az 1655. évi hadjáratok erősítették Kemény János katolikus székely körének a befohlását, aminek a vezetője ekkor Mikes Mihály és Petki István volt, amit a fejedelem Basa Tamás háromszéki hatalmának növelésével igyekezett ellensúlyozni. Nemes János naplója jól mutatja, hogy 1654-ben a széki nemesség legnagyobb részével folyamatos kapcsolatban volt, a házánál gyűléseket tartott nekik.²⁸ 1657-re Basa Tamás lemondott a főkapitányságról, ami országos elismertségének a csökkenését mutatja.

²⁰ *Sípos Gábor*: Háromszéki egyházszervezeti viszonyok 1581-ben. Református Szemle 2003. 6. sz. 635–637.

²¹ *Orbán B.* i. m. 140.

²² *Trócsányi Zsolt*: Erdély központi kormányzata. 23.

²³ Okmánytár II. Rákóczy György fejedelem diplomáciai összeköttetéseihez. 230.

²⁴ *Szádeczky-Kardoss*: A székely. Bp. 1927. 181–189.

²⁵ MOL F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii, 27. 199–200b.

²⁶ *Horn I.*: Tündérorság. i. m. 251.

²⁷ MOL F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii, 29. 209.

²⁸ Nemes János naplója TT. 1902. 245.

1658-ban már a katolikus Mikes Mihály öccse, Kelemen volt Háromszék kapitánya, ami egyértelművé tette a Kemény-párt ideiglenes győzelmét itt is.²⁹ Basa Tamásnak a széken belüli tekintélye azonban a továbbiakban sem csökkent, amit jól mutat az, hogy Nemes János még a lengyel hadba induláskor is kapitánynak nevezte.³⁰

A lengyelországi hadjáratban részt vett, de tatár fogságáról nincsen forrásos adatunk vele kapcsolatban, sőt már 1658-ban bizonyosan ott-hon volt.³¹ Apafi Mihály fejedelemmé választását elsőként támogatta, ezért 1662-re belső tanácsosi címet szerzett, Kézdiszékről áttérjeszkedett Orbaiszékre is, folyamatosan növelni tudta a birtokait. 1662. június elsején Apafi Mihály már a Kolozsvár melletti táborában megadományozta a hozzá hűséges székely nemest, és Kovásznán, Páván és Zabolán, valamint Léczfalván adományozott neki újabb birtokrészeket.³² A széki kapitányi címet azonban, talán hajlott korára tekintettel, (hetvenedik életéve felé közeledett), nem tudta visszaszerezni. Basa 1667-ben még életben volt akkor, amikor Bethlen Miklós megkérte az unokája, Kún Ilona kezét.

Háromszék másik, a 17. század húszas–harmincas éveiben jelentős emelkedésnek indult családja a katolikus Mikes volt. Ez a család a székely tradícióban az ősi, székely eredetű famíliák között volt számon tartva. A Mikes testvérek egyike a művelt és tehetséges Mikes Mihály volt, aki európai peregrinációja során nemcsak elméleti képzésben részesült, de modern tüzérségi ismereteket is elsajátított.³³ Mivel apja, aki 1635-ben halt meg, tanácsúr és főlovászmester volt, legtehetségesebb fiának lehetősége nyílt a tanulásra. 1628 és 1630 között a bécsi egyetem jezsuita kollégiumában tanult, majd Erdődy György kíséretében öt esztendőn át peregrinált Európában. Járt Leydenben és Itáliában is folytatott tanulmányokat.³⁴ A kalandos, Tarnóczi Sárát érintő lányrablást követően, 1638-ban ugyan hűtlenségért őt is elítélték, de 1639-ben már kegyelmet kapott. Ekkor visszatért Erdélybe, és a fejedelem szolgálatába állt. Első szolgálati helye az udvari lovasság volt.³⁵ A harmincéves háborúba bekapcsolódó Rákóczi a tüzérség parancsnokává tette, és e tisztségében katonai sikereket aratott.³⁶ 1648-ban diplomáciai feladatokat is kapott,

²⁹ SZOkl. VI. 215–222.

³⁰ Nemes János naplója. Történelmi Tár. 1902. 249.

³¹ Uo. 251.

³² MOL F I Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii, 30. 468.

³³ *Horn I.*: Tündérország. i. m. 253., Haller Gábor naplója, ETA, IV, 19–20; *Katona Imre*: A Mikesek Vas megyei kapcsolatai, in *Savaria* 13/14, 1979–1980, Szombathely, 1984, 307–324; *Szabó Miklós*. – *Tönk Sándor*: Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban 1521–1700, in *Fontes Rerum Scholasticarum*, IV, szerk. Keserű Bálint, Szeged. 1992, nr. 1949.

³⁴ ETA IV. 19–20.

³⁵ *Lázár Miklós*: Erdély főispánjai 196–199.

³⁶ Szádeczky: 188.

tárgyalt a kurlandi herceggel és a brandenburgi választófejedelemmel is.³⁷ 1649-ben sikeresen szerezte vissza családjának a korábban elveszített marosújvári uradalom egy részét. 1650-ben, amikor II. Rákóczi György seregei is közreműködtek a moldvai vajda elűzésében, Mikes újabb katonai sikereket aratott. Az apjánál gyengébb és persze jóval fiatalabb új fejedelem nem tudta megállítani Kemény János előretörését, aki megszerezte az udvari lovasság főkapitánya címét. Mikes a helyetteseként tevékenykedett, és ez a „munkakapcsolat” elmélyítette kettejük barátságát. Az 1653. évi hadjáratban is alvezérként harcolt Kemény János mellett. Ezekben az években a lengyel uralkodó segítségére rendelt erdélyi seregész főparancsnoka volt, közben pedig évente követi szolgálatot teljesített a lengyel királynál. 1654. május 22-én ő ment Klobusiczkyval Varsóba, a katonai segítségért hálás uralkodóhoz, aki lengyel indigenátust ajánlott fel néhány erdélyi főúrnak.³⁸ Mivel így módon a fejedelem „lengyel szakértőjévé” vált, természetes volt, hogy folyamatosan jelen lehetett a szövetségi tárgyalásokon 1655-től kezdődően.³⁹ Az udvari ranglétrán egyre feljebb jutó Mikes elkezdte a Székelyföldön kívüli birtokok gyűjtését, ami arra utal, hogy saját személyes karrierjét nem, vagy nem kizárólag Háromszéken belül képzelte el.

Már 1649-ben megszerezte az Alsó-Fehér megyében fekvő Marosújvár és Csongva birtokrészeit a Belső-Szolnok területén található Nagybrikkel együtt,⁴⁰ majd 1652-ben Alsó-Fehér megye több településén szerzett birtokot.⁴¹ Még 1655-ben Belső-Szolnok megyében is birtokot szerzett, Felsőszűcs nevű településen.⁴² Ekkori titulusa az udvari lovasság alkapitánya és táblai ülnök volt. 1656-ban a fejedelem kinevezte fejedelmi tanácsosává és kancellárrá is.⁴³

A lengyel hadjáratban Mikes is részt vett, itt azonban már nem a tüzéri képzettségét, hanem diplomáciai képességeit hasznosította a fejedelem. Kancellárként a kijelölt erdélyi tárgyaló volt, aki Wierczboczban a fejedelem nevében aláírta a békeokmányokat. Később Rákóczi szűkebb kíséretében volt, amikor az hazamenekült a lengyel kudarcot követően. Itthon neki is fontos szerepe volt abban, hogy II. Rákóczi György a lemondása után is megtarthatta az erdélyi birtokait. Később, egészen Rákóczi haláláig kitartott mellette. Kemény János tatár fogságba kerülése után ő lett Rákóczi seregének a vezére, ő vezette azt a sereget is,

³⁷ *Horn I.*: Tündérország, i. m. 253.

³⁸ Végül a gyermek I. Rákóczi Ferenc mellett Kemény János és Petki István kapta a lengyel indigenátust.

³⁹ Erdély és az északkeleti háború I. 103, 109, 236, 280–297.

⁴⁰ MOL F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii, 25. 87–88.

⁴¹ MOL F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii, 28. 573–574. Offenbánya, Csorras, Szarvas, Munczel és Brezest településeken szerzett birtokrészeket.

⁴² MOL F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii, 29. 515–517.

⁴³ *Horn I.*: Tündérország, i. m. 253.

ami a Barcsay Ákos által behívott török sereget Balázsfalvánál bekerítette. Később a csapataival Brassót is bevette, ahová korábban Barcsay menekült a Rákóczi-pártiak támadása elől. 1660 januárjában Nagyszeben ostromához is hozzákezdett. A vezénylete alatt harcoló székelyek támadása nagyon erős volt, ám az ostromot félbe kellett hagyni a török sereg közeledtének a hírére. Mikes és serege innen vonult Gyalu irányába és részt vett a szászfenesi csatában is, ahol Rákóczi György halálos sebet kapott. Mihály Barcsayval szemben még hőiesen védelmezte Ecsed várát, noha a török vezér testvérének, Mikes Jánosnak a megölésével fenyegette őt. A harcokban ekkor már a Mikes család több tagja is részt vett, Mihály egyik unokatestvére, György, valamint két testvére, János és Kelemen. Amíg Mihály az udvarban forogva építette a családja karrierjét, addig a família többi tagja Háromszéken igyekezett visszaszerezni a család hatalmát a Basákkal szemben. A széki periratok alapján egyértelmű a munkamegosztás a családtagok között, Mihály gyakorlatilag nem szólt bele a széki történesekbe. Nem így testvérei, akik közül elsősorban Kelemen igyekezett a Mikesek számára minél több szimpatizánst szerezni. Kelemen a széken belül nősült, a szintén ősi Kálnoky családból származó Zsuzsannát vette feleségül. Mihálynak birtokszerzései révén az ő feladata volt a folyamatosan gyarapodó birtokok egyben tartása. Mikes Kelemen ekkor még túl fiatal volt ahhoz, hogy egyedül képviselje a széken belül a Mikeseket. Ezért az 1652 és 56 közötti években a Zágónban birtokos Mikes György volt a család széki tevékenységének a szervezője, különösen a Nemes és Jankó családokkal igyekezett szoros kapcsolat kiépítésére. Az ötvenes évek jól láthatóan a nagy társadalmi mozgások időszaka volt Háromszéken, egyelőre a Kálnoky, a Mikó, a Nemes, valamint a Daczó családok a helyüket keresték a két „nagy” család kapcsolati hálójában. 1657-ben a Mikesek már elég erősnek érezték magukat egy széken belüli hatalomátvitelhez, ezért Kelemen egyre erősebben próbált élni széki főkapitányi pozíciójával. 1659-re Mihály elérte Rákóczinál, hogy öccsét ítélőmesterré tette.

Mikes Kelemen 1660-ban, II. Rákóczi György halálának időpontjában még csupán elkezdte a Mikes család hatalmának a széken belüli kiépítését, amit nehezített a család hosszas ragaszkodása Rákóczihoz. A széki kapitányi tisztség azonban ehhez megeremtetten a kiindulópontot. Az öreg Basa Tamás haláláig ennek ellenére nem sikerült felülkerekedni a Basa családon.

Kelemen 1664-ben, Mihályhoz hasonlóan, megkezdte birtokai szaporítását a Székelyföldön kívül is.⁴⁴

Háromszék mellett Csík- Gyergyó- és Kászsószék társadalma ment át a legnagyobb átalakuláson a 17. század közepére. A szék a középkor végére szép csendesen a Lázár család uralma alá került, olyannyira, hogy

⁴⁴ Alsó-Fehér megyében szerzett birtokokat. Szunyogszegen. MOL F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii, 30. 862–863.

a 16. század közepére a Lázárok sikeresen örökletessé tették a széki vezető tisztségek egy részét, sőt Kászonszéket saját birtokukként kezelték.⁴⁵ A Lázárokkal és Bethlen Gáborral is rokonságban lévő hídvégi Mikó Ferenc is Csíkszéket nézte ki terjeszkedése színhelyéül, ugyanis, noha maga háromszéki származású volt, Bethlen révén megszerezte a csíki főkapitányi tisztséget és házasságának köszönhetően birtokokhoz is jutott itt. Csíki terveire utal az, hogy Csíkszereda közelében udvarházat, nemesi kastélyt kezdett építeni. Fiú örökös híján azonban a Mikó család nem került be a csíki elitbe.⁴⁶

Rákóczi Zsigmond legendás kancellárjának, dersi Petki Jánosnak a családja fiú ágon kihalt, sőt Báthory Gábor a birtokaik egy részétől is megfosztotta őket. A család azonban különböző ágakon tovább élt és először átterjeszkedett Marosszékre, majd pedig a nagyobb lehetőségekkel kecsegtető Csíkszékben jelentek meg. A 17. század elején kezdték használni a „királyhalmi” előnevet. 1614-ben még csak három csíki településen volt birtokrészük és összesen 29 jobbágyuk, ám I. Rákóczi György uralma idején az ekkor katolikus család egy újabb „erős embere” ismét az élvonalba tudta emelni a Petkieket. Az agilis katonaember, Petki István szerencsés csillagzat alatt született, ugyanis egyik nagynénje révén megörökölte a Bethlen Gábor alatt hatalmas vagyont gyűjtött Balássy család vagyonának a jelentős részét, ami megalapozta a család karrierjét.⁴⁷

Királyhalmi Petki István rokona, Petki Ferenc I. Rákóczi György egyik török követe volt.⁴⁸ Apja, Petki Farkas, noha az Alsó-Fehér megyében található Királyhalma nevű birtokról is nevezte meg magát, jobbágyságát tekintve a harmadik helyen állt Csíkszék nemesei között.⁴⁹ Csíki megtelepedését legitimálta a székből származó felesége, Lázár Erzsébet, csicsói Lázár János lánya.⁵⁰ Petki Farkas idősebb fia, Farkas Csíkcicsón élt családjával,⁵¹ kisebbik fia, István pedig a fejedelmi udvarban próbált szerencsét. A gyermekként Bethlen Gábor udvarában nevelkedett Petki

⁴⁵ Balogh J. 2005. i. m. 35–36.

⁴⁶ Nagy János: Mikó Ferenc életrajza. Keresztény Magvető 1875.; Szádeczky–Kardoss L. 1927. i. m. 173.

⁴⁷ A Balássy család Udvarhelyszék vezető családja volt, oldalágon része a Kornisklánnak. A szentdemeteri és véczkei Balássy családra ld. Balogh Judit: A székely társadalom Báthory Gábor korában. In: Báthory Gábor és kora. i. m. 160–161. l. még: Balogh Judit: A székely nemesség helyzete Bethlen Gábor fejedelemsége alatt a Liber Regius oklevelei alapján. Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Philosophica tom. 13. (2008) fasc. 3. 333–361.

⁴⁸ Szádeczky–Kardoss L. 1927. i. m. 181.

⁴⁹ Balogh J. 2005. i. m. 152–186. Ról Kmlg Udvarhelyszék levéltára, Székely Lada Fond m 16. 56. sz. VIII. 1. Az 1614-es Conscripio.

⁵⁰ Kis Bálint: A Petki család. Turul 13. (1895) 97–110.

⁵¹ Ról Kmlg Udvarhelyszék levéltára, Székely Lada Fond m 16. 50. 51. sz. Az 1627-es Conscripio.

útját talán rokona, Balássy Ferenc egyengette. A hadseregben és követként is jól használható, agresszív és céltudatos fiatalember 1633-ban Tusnádon szerzett birtokot, 1634-ben pedig már Csíkszék alkapitánya volt. A Bethlen István és I. Rákóczi György közötti konfliktus során a határszéli szorosokban aratott katonai sikereket. 1636-ban ő is részese volt annak a követségnek, amely Bethlen Istvánnal a békét aláírta. Már ekkor Csíkszék kapitánya volt, és láthatóan Mikó Ferenc örökébe kívánt lépni, minthogy annak 1635-ben bekövetkezett halála után követte is őt a főkapitányságban. Az utód nélkül meghalt Mikó Ferenc birtokait is próbálta megszerezni. Mikó Ferencné feletti gyámsága segítségével biztosította, hogy a Mikó birtokok a tulajdonába kerüljenek.⁵² Petki a források szerint maga is morózus, igazi katonaember volt, hamar kiváltotta az ellenszenvet önmagával szemben.⁵³

A harmincas évek közepén már jelentős hatalommal bíró Petki 1635-ben már nős ember volt, házasságában talán katonai kapcsolatai játszottak szerepet. Sükösd György, az apósa a fejedelem mezei kapitánya volt, aki a Küküllő megyei Alsórákoson volt birtokos és nem lehetett szegény ember, ugyanis 1624-ben négy sarkos várkastélyt építtetett, Orbán Balázs „hatalmas unitárius főúr”-ként említi,⁵⁴ akinek a gyönyörű síremléke és kőkoporsója Nagyteremiben található. Petki István befolyásos rokonokat szerzett a Sükösd családba való benősüléssel, ugyanis a másik Sükösd-lányt uzoni Béli János vette feleségül, így tehát a Béli családdal is sógorságba került. Sükösd György ugyan 1631-ben meghalt, a házasság azonban az említettek miatt remekül szolgálta Petki István felemelkedésének érdekeit. Felesége révén már 1635-ben birtokokat szerzett Udvarhelyszéken Homoródszentpéteren és Újfaluban, valamint az Alsó-Fehér megyei Somborban birtokrészeket.⁵⁵

Petki Lázárfalvát szemelte ki birtokközpontjának, mert már 1640-ben megkezdte itt egy családi kastély felépítését. A negyvenes évek folyamán örökölte meg nagynénje, Petki Erzsébet birtokait, akire négy férje, köztük Balássy Mihály⁵⁶, komoly vagyont hagyott. Ekkor került

⁵² Sándor család levéltára. I. 96–100. o. Idézi *Endes Miklós*: Csík-, Gyergyó-, Kászon székek (Csík megye) földjének és népének története 1918-ig. Bp. 1938. 112. o.

⁵³ *Bíró Vencel*: Altorjai gróf Apór István és kora. Kolozsvár. 1935.

⁵⁴ *Orbán B.* i. m. 138–146.

⁵⁵ MOL F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii, 21. 85–86.

⁵⁶ MOL F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii, 12. 184–185. Marosszéken Remete, Harczó, Szabéd, Szentanna, Somosd, Folyfalva, Bodon, Koronka, Odorfalva településeket örökölte Balási Mihálytól az özvegy, Udvarhelyszéken Maksa, Magyarzsákod, Andrásfalva településeket, a vármegyei területeken, Torda vármegyében Hétkükk, Küküllő vármegyében Fületelke, Oláhzsákod, Domáld, Belső-Szolnok vármegyében pedig az ősi birtokközpontnak számító Vécze településen lévő jószágot nemesi kúriával.

Petki birtokába Szentanna, Jobbágyfalva, Marosszentgyörgy, valamint az udvarfalvi, remetei, csejdi, mogyorósi és libáncsi részbirtokok. Ezzel fontos marosszéki területek felett szerzett befolyást, így birtokai már Csíkszékből, Marosszéken és a vármegyei területeken is tekintélyes méretűre nőttek, ezzel a súlya a csíki nemesekhez képest hatalmas lett. Csíkban újabb adományt kapott Vacsárcsi, Szentmihály, Menaság, Kozmás és Csekefalva településeken.

A nagy tekintélyű főkapitány minden széki eseményt irányított, az 1644. évi hadjárat előtt lustrát tartott a székben 1643-ban. A törvényhozás elnöklését sem engedte ki a kezéből.

Mire II. Rákóczi György uralomra került, már Petki csíki hatalma megkérdőjelezhetetlen volt.

Komoly kliensi hálózatot épített ki már a század közepére, amely tagjainak adományok juttatását is kijárta a fejedelemtől. Ilyen szervtörő volt csíkszentmártoni Bodó Bálint, akinek lófősitő oklevelet adott 1653 márciusában,⁵⁷ valamint csíkszentsimoni Endes Miklós lófő, akit udvari familiárisának nevezett az oklevél, akinek 1659-ben nemesseget adományoztatott.⁵⁸ 1652-ben komoly szerepet játszott a gyermek Rákóczi Ferenc fejedelemmé választásában. 1653-ra az egész erdélyi elit legfontosabb tisztségeit is elnyerte. Bár jogi ismereteiről nincsenek adataink, frissen kinevezett fejedelmi tanácsosként ő is részt vett az erdélyi törvénykönyv megalkotásában, és valószínűleg neki köszönhető a katolikus státus létrejöttének szabad utat adó törvénycikk megszületése. Az I. Rákóczi György halála után a hatalmi vákuumot⁵⁹ érzékelő Kemény János a korábbinál is nagyobb aktivitásba kezdett, hogy befolyását növelje az erdélyi politikában. A Petkivel együtt Bethlen udvarában nevelkedett Kemény ekkor kezdte meg a fejedelmi tanácsba delegálni a hozzá közel állókat, elsőként éppen régi barátját, Petki Istvánt. Az ekkor kezdődött moldvai hadjáratban is együtt harcoltak, Szucsáva bevétele pedig tovább növelte Petki tekintélyét. A már korábban említett lengyel indigenátus megszerzése⁶⁰ az erdélyi nemesek rangsorában is az első öt főúr közé emelte. Az év márciusában adományként megszerezte a Marosszékből található Szentgyörgynél a Székes patakon lévő híd vámjának a szedési jogát.⁶¹ Ekkor felsorolt címei a csíki főkapitányság mellett a főudvarmester és a belső tanácsos volt.

A lengyel hadjáratban természetesen a fejedelem legszűkebb környezetének tagja volt, így nem esett fogságba. 1658-ban, Rákóczi lemondása

⁵⁷ MOL F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii, 29. 190–191.

⁵⁸ MOL F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii, 30. 209–210.

⁵⁹ Az öreg és tekintélyes, erős kezű „öreg” Rákóczihoz képest fia fiatal volt és talán az udvar is érzékelt vele szemben apja bizalmatlanságát, uralma kezdetén minden bizonnyal jelentős volt a kontraszt apa és fia között.

⁶⁰ Rhédey Ferenc és Rákóczi fia mellett csak Kemény és Petki kapta meg.

⁶¹ MOL F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii, 29. 622–623.

után az országgyűlés helytartóvá választotta. A fejedelemhez annak haláláig hűséges maradt, a Barcsay Ákost beiktató marosvásárhelyi országgyűlést csíki székely katonáival együtt otthagya és Rákóczi mellett küzdött csíki seregével a százfenesi csatában is. Ezután Kemény János mellé állt. Ellenállása nagy szerepet játszott abban, hogy a török seregek Csíkszékét felpredálták. Az új fejedelemmel, Apafi Mihállyal 1663-ra békelt meg. 1667-ben halt meg, és bár sok gyermeke született, nem a vér szerinti leszármazottai folytatták a széken belüli hatalmának növelését, hanem egyrészt veje, szárhegyi Lázár István, aki Kata nevű leányának volt a férje és akit fiaként szeretett,⁶² valamint az a tehetséges ifjú, akit rokonaként nevelt fel, Apor István. A család harcos katolicizmusáról is híres volt, ami nagyban hozzájárult ahhoz, hogy I. Rákóczi György kísérlete a Székelyföld reformátussá tételére ebben a székben járt a legkisebb sikerrel. Hatalmát a vallás terén is éreztette, patrónusként ugyanis ő elnökölt 1643-ban a csíki zsinaton.⁶³

Csíkszéken még a 17. század elején is meglehetősen kevés jobbággy volt a többi székhez képest, a csíki társadalom legnagyobb része éppen ezért továbbra is őrizte archaikus, katonáskodó jellegét, a társadalom struktúrájára pedig a szabad állapotúak túlsúlya volt jellemző. Az ősi primori családok egy része kihalt, melléjük tehetséges lófők emelkedtek fel, ám a vagyoni szint általánosságban alatta maradt még a székelyföldi átlagnak is. Az egyetlen, hatalmát századokon át megtartani képes család a szárhegyi Lázár család volt, amely azonban megelégedett a szék feletti befolyással, és alig tett kísérleteket jelentősebb vármegyei birtokok vagy országos tisztségek megszerzésére.

Királyhalmi Petki István nagyszerűen használta fel a családi kapcsolatait és a szerzett kapcsolatrendszerét arra, hogy a Lázár István főkirálybíró halála utáni hatalmi vákuumban gyakorlatilag Csíkszék „egyed-uralkodója” legyen. Szerepét eddig a történetírás elsősorban katonaként méltatta, pedig egy egészen egyedülálló karrier és hatalomkoncentráció köthető a nevéhez, ami különösen annak a fényében grandiózus, hogy a szülei szintjén még alkapitányokat sem találunk, és iskoláiról is hiányosak az ismereteink, valószínű, hogy csupán a bethleni udvarban szokásos képzésben vett részt.

Csik társadalma tehát inkább a karriert építeni kívánó székely nemesek számára volt remek terep, mint ahogyan ezt Apor István még Petkinél is nagyívűbb karrierje mutatja az Apafi–uralom idején és azt követően.

⁶² Szárhegyi Lázár István Lázár István csíki főkirálybíró és Székely Ilona fia volt, 1651-ben már a gyergyói lovasok hadnagyaként említették. Mivel apa nélkül nőtt fel, Petki Istvánt apjaként szerette és tisztelte. A fiatal Lázár tehetséges és művelt fiatalember volt, kiterjedt levelezést folytatott a Magyar Királyság és Erdély nemességével, sőt moldvai és havasalföldi bojárokkal is jó viszonyt ápol. Endes M. i. m. 142–143.

⁶³ *Kállay Ferenc*: A pogány magyarok vallása. Bp. 1999.159.

II. Rákóczi György nem tudott semmilyen módon befolyást gyakorolni Csíkszékre, de erre nem is törekedett. Petki István feltétlen hűsége biztosította neki azt a csíki katonai kontingenst, amire a háborúiban szüksége volt. A modell ugyanaz volt, mint a távoli ős, dersi Petki János esetében. Rákóczi Zsigmond fejedelem ugyanis a 17. század elején teljesen dersi Petki Jánoson keresztül, az ő tanácsait követve hozott döntéseket a székelyekkel kapcsolatos ügyekben. Ugyanezt tette Petki István, aki csíki hatalma megszilárdítása után elsősorban országos karrierjét építette, és katonai kiválósága révén bármikor képes volt mozgósítani a hagyományokat féltve őrző székely közösséget. A kora újkor társadalmi változásai összességében ezt a széket hagyták a leginkább érintetlenül, ennek köszönhető, hogy a 18. században éppen ennek a széknak a társadalma tudott a legkevesbé alkalmazkodni a változásokhoz, és ez vezetett végül a madéfalvi veszedelemhez. A székely elit felekezeti összetétele a 17. század második felére teljesen átalakult, az unitáriusok fokozatosan koptak ki belőle, a még megmaradók pedig reformátusokká lettek, vagy a maros-széki főtisztséget betöltő Tholdalagi katolikussá.

A Rákócziak alatt feltűnően nagyszámú székely katolikus jelent meg az elitben, akik Mikes Mihály és Petki István körül szerveződtek és egyre erősebb felekezeti elitcsoportot hoztak létre. Az általam eddig feltárt adatok azt mutatják, hogy a szerveződés motorja Petki István volt, aki II. Rákóczi György uralma alatt ért a karrierje csúcsára. A fejedelem is megbízott benne, de nagyon szoros szálak fűzték a fejedelemasszonyhoz, a katolikus gyökereihez végig ragaszkodó Báthory Zsófiához is.

Kemény János emlékirataiból tudjuk, hogy ennek az elitnek II. Rákóczi György fejedelmi kvalitásaival kapcsolatosan komoly kétségei voltak. Lorántffy Zsuzsanna a férje halálát követően lemondott a fejedelemasszony címről és átadta azt a menyének, ezzel párhuzamosan pedig végleg Sárospatakra költözött. Pataki udvara hamarosan sajátos másodlagos fejedelmi udvarrá alakult, hiszen mind az erdélyi elit zömmel református–unitárius nemessége sűrűn megfordult itt, mind pedig a diplomáciai kapcsolatok egy részét itt bonyolították.

A legitimitási deficitet II. Rákóczi György egy hozzá hűséges elit felemelésével igyekezett ellensúlyozni, így több olyan székely is került a fejedelmi udvarba, akikben a saját emberét látta. Ennek a gyulafehérvári udvarnak a székely elithez kötődő tagjait vizsgálva figyeltem föl Báthory Zsófia levelezésére és a levelezésben egy olyan izgalmas és eddig kellően fel nem tárt kapcsolati hálózatra, aminek az egyik talán legaktívabb tagja Petki István csíki főkapitány volt, aki nagy erővel szervezte a székely katolikus nemességet.

Petki István aki gyámsággal megszerezte Mikó Ferenc birtokait és a lánya házassága révén családi kapcsolatba került a szintén katolikus Lázárokkal, a Gyergyót már századok óta családi birtokként kezelő családdal. Emellett a kliensévé tette a Damokosokat, és olyan hatalommal

rendelkezett a székben és Háromszéken, hogy Báthory Zsófia katolikus székely udvarhölgyeit is ő házасította ki szintén székely nemesekkel. Így került a kapcsolati hálójába a szintén katolikus Imecs család is. Imecs Judit, aki Báthory Zsófia kedvelt és levelezésében is többször megemlített udvarhölgye volt, Petki István támogatását élvezte férje, Apor Lázár halála után,⁶⁴ és a fiát, Apor Istvánt is az udvarába vitte nevelésre. Báthory Zsófia udvara valóságos gyűjtőhelyévé vált a katolikus székely nemes leányoknak, hiszen Apor István későbbi feleségei is, akik közül az első kettőt minden bizonnyal maga Petky István választotta ki a számára, szintén udvarhölgyek voltak. Az összehasonlítás kedvéért említsük meg, hogy a református erdélyi nemesek leányai viszont Lorántffy Zsuzsanna udvarában fordultak meg szívesen, aki maga adta férjhez Bornemissza Annát a későbbi fejedelem Apafi Mihályhoz.

Ha Petki István kapcsolati hálóját vizsgáljuk, azt látjuk, hogy Csík és Háromszék fontosabb katolikus nemesei mindannyian a részévé váltak.

Petki István állandó katonai hadvezér-társa volt a háromszéki nemesek közül Mikes Mihály, aki már I. Rákóczi György hadjárataiban a tűzérseg parancsnoka volt és zabolai Mikes Kelemen, aki II. Rákóczi György alatt kezdte karrierjét építeni és a fejedelem feltétlen hívévé vált. A felesége révén a kapcsolati hálójában tudhatta a köröspataki Kálnoki családot, a későbbi vicekancellár Kálnoki Sámuel. Mikes Kelemen olyan elkötelezett katolikusnak számított, hogy Apor Péter szerint a kortársak Kelemen pápának nevezték. A katolicizmus melletti harcias kiállása miatt Apafi Mihály több alkalommal akadályozta meg azt, hogy Háromszék főkapitányává megválasszák. A két Mikes testvér, akik közül Kelemen egy rövid ideig széki főkapitány, fejedelmi táblai ülnök, ítélőmester, a fejedelmi tábla elnöke, székely generális és Fehér vármegye főispánja lett, Mihály szintén széki főkapitány, ítélőmester és 1656-tól kancellár volt, Háromszék legnagyobb birtokosaivá vált. Mivel Mihálynak nem maradt örököse, ezért a végrendeletében meghagyta, hogy minden vagyona egyesüljön a Mikes családi vagyonnal, ami testvérének, Kelemennek a fiai kezében volt, elsősorban pedig öccse Mihály nevű fia kezében. A 17. század végére a Mikeseknek és Kálnokiaknak Háromszéken belül sikerült felülkerekedni a szék korábban tekintélyesebbnek számító református nemesein, a Nemeseken és a Basa családon is, a szintén református Daczók pedig sosem emelkedtek ilyen magasra.

A Mikesek által irányított háromszéki katolikus kapcsolati háló és a Petki István által létrehozott csíki hatalmi struktúra alkotjai Apor István személyében ért össze, aki Petki István gyámfiaként unokaöccsét, Pétert összeházastotta Kálnoki Sámuel Borbála nevű leányával.

Az erős katolikus csoporttudat a székely eliten belül több komoly együtt mozgást is eredményezett amellet, hogy a század végére sikerült

⁶⁴ ROL. KmLg. Apor. cs. lt.III. 40.

elérniük, hogy a protestáns, ekkor már református többségű, székely székely élére is katolikus főtiszteteket nevezzenek ki.

Ezek közül az első az a politikai lobbitevékenység, aminek a révén a székelység lett II. Rákóczi György, majd pedig Kemény János legeltökéltebb támogatója.

A második ilyen együttes fellépés a református Béldi Pál összeesküvésének a leleplezésekor történt, amiben fontos szerepet játszottak a Mikes testvérek és Apor István is, Petki István ekkor már nem élt.

Mind Mikes Kelemen, mind Mikes Mihály, mind pedig Apor István hatalmas birtokrészeket kaptak adományként a fejedelemtől azért, mert a Porta felé jó kapcsolatokat ápoló református székely főúrral szemben a fejedelemhez fordultak.⁶⁵ Ennek következtében felekezeti hovatartozásuk ellenére sikeresen emelkedtek széki riválisaik felé. Ezt a hálózatot a legtökéletesebben a fejedelemség bukását követően tudták alkalmazni, amikor a jezsuita rend képviselőin keresztül ennek a körnek a tagjai olyan magasra emelkedtek, mint korábban székely nemesek sohasem.

A Mikesek, a Kálnokiak, Petki István és Apor felekezeti identitása számos patrónusi tevékenységükben is megmutatkozott. Mindannyian harcos képviselői voltak az erdélyi katolikus státusnak, folyamatosan támogatták a székelyföldi kolostorokat, sőt maguk is jelentős építetők voltak.

Ezzel a láthatóan erős csoporttudattal rendelkező katolikus székely elitelemmel szemben gyakorlatilag nem állt fel protestáns csoporttudattal szerveződött református vagy unitárius székely elit. A protestáns székely nemesek talán azért érezték szükségtelennek ezt, mert a református fejedelmek uralma alatt az állam által támogatott felekezethez tartozás tudata miatt ezt szükségtelennek érezték.

Az unitárius elit önvédelmi képessége ekkorra teljesen elolvadt, sőt a 17. század végén és a 18. század elején a reformátusság még mindig az unitáriusokkal volt elfoglalva, mintsem bármilyen szoros felekezeti alapú kapcsolati hálózat kialakításával.

Udvarhelyszéken, ahol az elitben még ekkor is unitáriusok és reformátusok voltak az Ugronok és a Danielek révén, nem volt kivel küzdelmet folytatni, a két család pedig részben a lokális vezető pozíciókat kereste, részben pedig vármegyei pozíciókat igyekezett megszerezni.

Marosszádon a 17. század közepéig nem jelent meg jelentősebb vagyonnal és hatalommal rendelkező főúri csoport, így a zömében református szék szabad terep volt Tholdalagi Mihály számára, aki a Szentföldnek nevezett területen, Mikháza székhellyel jelentős katolikus központot tudott kiépíteni.

A Székelyföld elitjének katolikussá válását érzékelte I. Rákóczi György, aki megpróbált valamit tenni ezzel szemben. Háromszéken a

⁶⁵ *Bíró Vencel*: Altorjai gróf Apor István és kora. Kolozsvár. 1935. 137–138.

zabolai Mikesek egyre nagyobb tekintélyét próbálta ellensúlyozni a szintén zabolai Basa Tamás támogatásával, valamint neki köszönhető az is, hogy a Béli-fiúk konverziója révén egy időre erős református bázis alakult ki a már Bethlen alatt felemelkedő Nemes családdal együtt. Az említett három család között azonban nem mutatható ki semmilyen felekezeti alapú kapcsolatrendszer még akkor sem, ha a birtokán Basa és Béli is komoly egyháztámogató tevékenységet folytatott, csakúgy, mint a nem székely Rhédeyek, akiknek Erdőszentgyörgyre telepítése a maroszéki katolikus Tholdalagi család súlyát volt hivatott ellensúlyozni.

Bethlen Gábor nagy terve egy református elit kialakítása volt Erdélyben, akiknek csoporttudatát családi szálakkal igyekezett egyre szorosabbá tenni. A Bethlenek, Rhédeyek, Apafiak, Barcsayak, Bornemisszák, Bánffyok kapcsolati hálózata azonban csak részben terjedt ki a Székelyföldre is, aminek katolikus elitje a 17. század végére szinte minden fontos pozíciót megszerezett és eredményesen osztotta újra ezeket egymás között, ezáltal alkalmassá válva arra is, hogy a létrejövő Gubernium vezető pozícióit elfoglalhassa.